

FERİHA BÜYÜKÜNAL

????????????
????????????
????????????
????????????
SORDUM
????????????
????????????
????????????

**SANAT
CEVRESİ**
AYLIK SANAT DERGİSİ

KÜLTÜR VE SANAT
YAYINLARI: 8

İST - 1992

Metin Sözen

— Yaşam nerede ve nasıl başladı, Sayın Metin Sözen?

— Benim yaşamım, bir miktar babamın göreviyle ilgili gelişti. Çünkü babam Cumhuriyet döneminde meteoroloji hareketinin kurulması için çaba gösterenlerden biriydi. Bu nedenle Anadolu'nun bütün bölgelerini daha çocukluk yaşında görme olanağı buldum. Hemen hemen yaşamımın o yıllarında her sene başka yerdeydik. O zaman ki çocukluk gözlemlerim, araştırmacı olduğumda bana başka bir gözlükle bakma şansını getirdi. İlk, orta ve lise yılları böyle geçti. Üniversitede seçim, benim için çok önemliydi. Birçok yeri kazandım halde önce sanat tarihine başladım.

— O yıllarda Sanat Tarihi Bölümü nasıl bir eğitim veriyordu?

— Şanslı bir dönemdi. Dünyanın en önemli sanat tarihçileri üniversitede idi. Ya da her yıl biri gidip, diğeri geliyordu. Arkeoloji ve sanat tarihi dallarında, bu önemli kişilerin yanında okuma ve araştırma yapma olanağı bulduğum için kendimi şanslı olarak tanımlıyorum. Ardından mimarlık tarihine karar verdim. Yaşamımın bir bölümünde İstanbul Teknik Üniversitesi'nde geçti. Böylelikle yelpazesi geniş bir çerçevede çalıştım.

— Öğrencilik yıllarında gazeteciliğe de başladınız. Size neler kazandırdı?

— Sanat tarihinin geniş yığınlara tanıtılması.. Çünkü kamuoyu yaratılmadan hiçbir sanat dalı, hiçbir kültür dalı ayakta duramaz. Bu konu, bilim adamlığına karar verdiğim zaman, "nasıl bir bilim adamı?" sorununu da getirdi bana.

— Neden?

— Çünkü, Türkiye'de masa başında, kılı kırk yaran bir bilim adamı tipi geçerli olamazdı. Özgün araştırmaya dayalı, geniş yığınlara mesajı olan, koruma ilkelerine içtenlikle bağlı ve onun Türkiye ile ilgili yöntemlerini de içeren bir modeli seçmiş insan tipi gerekiyordu.

— Böyle bir insan tipinin mücadelesi nasıl başlar?

— Her şeyin hammalı olarak. Yazının hammalı olacaksınız, araştırmamanın hammalı olacaksınız, zorlukların hammalı olacaksınız. Böyle bir çalışma ve yaşama biçimine girmezseniz, Türkiye'de sanat tarihçisi olunamayacağını da bilmek gerekli. Üniversiteye girdikten sonra, eğer disiplinli çalışıyorsanız, doktor olursunuz, doçent olursunuz ve profesörde olursunuz...

— Ama masa başında da kalabilirsiniz değil mi?

— Evet, o sorunlar hep vardır. O bakımdan Türkiye'deki geniş yığınlara mesaj vermek için yelpazesi geniş bir çerçevede çalışmanız lüzum: Kişisel birikimlerinize, araştırmalarınıza, çeşitli boyutlardaki yayınlarınıza duyurmanız gerekir. Böyle bir yöntem iki şey için önemlidir. Bu konulara gönül vermiş insan sayısını çoğaltma, kadrolaşma, bir de dünya uluslararası saygınlığınızı farkına varma. Böyle bir çerçevede ömrümüz geçiyor.

— Aşağı yukarı kaç yıldır bu ideale doğru çalışmaktasınız?

— 1954'te girdiğime göre, öğrencilik yıllarımı bir tarafa bırakırsak 30 yıla yaklaştı.

— Birlikte çalıştığınız kadroları nasıl oluşturduunuz?

— Türkiye'de kadrolaşma olanağı çok zayıftır. Yapısal olarak çok bireyci bir anlayış egemendir. Hiçbir zaman kurumlaşamazsınız. Kurumlaştığınızı sandığınız anda, bir olay olur, sizin kurumunuz elden gider. Benimle yakın çalışanlar

bilirler. Gerek üniversitede, gerek dışında, kültür mirasının korunması, yaşatılması, anlatılması çerçevesi içinde çok kez değişik boyutlarda kurumlaşmaya yöneldik. Ne kadar büyük çaba gösterirsek gösterelim, inanılmaz bir bireycilik, inanılmaz bir öne çıkma ve ortaklaşmama toplumunda egemen. Fakat bu ümitleri kırmamalıdır. Benim üniversitede otuz yılım doluyor. Belki yeterince mutlu günlerim olmadı ama, bugün Türkiye'de en az üçyüz insanla birlikte çalışmaktayım. Bu boyutlar, yalnız üniversitede asistan, doçent zinciri içinde olmaz. Aynı inanç, aynı doğrultudaki insanların birikimleriyle bir araya gelmeleriyle olur. O açıdan bakarsak görülmeyen bir üçyüz kişi vardır.

— **Bu üçyüz kişinin potansiyeli nedir?**

— Konularımızla ilgili çeşitli enstitüler kurduk. Yaşamadı. Ya da adları var şimdi. Oysa ben, benle çalışanlara, öğrencilerime, uzmanlara hayatım boyunca bağlı kaldım. Doğru yerlerde çalışmalarından tutun da, evlenmelerine kadar. Bu çeşitli kişilerle nerede olursak olalım bir çekirdek oluşturduk ve öyle çalıştık. Günlük telefonlarımın yarısı bu üçyüz kişiyle ilgilidir. İyi bir şey üretme imkânı doğduğu an, hepimiz mutlak yardım ederiz.

— **Bahsettiğiniz kişilere dostlarınız demek istiyorum. Acaba kuşaklar arası bağlara da sahipler mi?**

— Türkiye'de korunma kavgası, kültür sanat ortamının yeşermesini istiyorsanız, söylediğim gibi yelpazeyi geniş tutacaksınız, bir de kesinlikle geçmiş ve gelecek arasındaki bağı koparmayacaksınız. Bunlarda insan malzemesini de kastediyorum. Geçmiş kuşakta birikimleri olmuş yaşlıları dikkate almak zorundasınız. Onların birikimlerini değerlendirme ve onurlandırma görevini üstlenmek gerekir. Toplum ne kadar bireyciliğe, oynarsa oynasın, yozlaşmaya halk açık olursa olsun veya teknolojinin getirdiği dış dünyadaki yanlışlar bize aktarılır olursa olsun, kültür sanat ulusaldan evrensele, korurken, yaşatırken geliştirmeye yönelik bir program, böyle geniş kadrolarla olur. Sanat tarihçisi, mimar, kültür tarihçisi, restaratör ile... Zira Türkiye'de iki kültür mirası mimarlara kültürcülere bırakılmayacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Girdisi fazla, birikimi geniş kimseleri getirmek gerekir. Ben kadrodan bunu anlıyorum. Benim bu konuda yeni bir girişimim var. İnşallah bütün bunları bir araya getirmeyi planlıyorum.

— **Milli Saraylar çerçevesinde mi?**

— Hayır. Benim buradaki temel görevim T.B.M.M. Başkanlığı, kültür sanat danışmanlığı. Milli Saraylar'daki çalışmam 1984'te başladı. T.B.M.M. Başkanlığı Milli Saraylar yeniden nasıl düzenlenir? Çağdaş kültüre nasıl aktarılır? Nasıl düzeyli tanıtılır? sorularına cevap aradı. Tüm bilirkişileri, kültür merkezlerini uzmanları, biraraya topladı. Bir yürütme komitesi oluştu. Onun da başına 1984'de ben geldim. Bugün nasıl 1990'lara 2000'lere bu sarayların geleceği programını ve felsefesini hazırlıyoruz.

— **Nasıl bir çalışma temposu uyguladınız?**

— Önce ne yapacağımıza biz karar verdik. Bunun en önemli tarafı da T.B.M.M. Başkanlığı'nın tarafsız önderliğinde olmasıdır. Cumhuriyet tarihinde ilk defa böyle bir konuda ülkenin tüm insanları göreve çağırıldı. Bu önemlidir. Biz bu bilinçle olayı çok özverili bir biçimde ele aldık. Önce nasıl bir yasal düzenlemeyle burası yaşar diyerek, yasa taslağı hazırladık. Şimdi mecliste tartışmaya açıldı. Uzun bir çalışmaydı. Burada kültürel ortam nasıl çalışacak? Ve saraylarda daha çağdaş, daha geniş yığınlara ses verebilen ve günümüz insanına geçmişle gelecek arasındaki bağı doğru, sağlıklı, kurabilmesi imkânlarını araştıran bir sistem egemen oldu. Sanıyorum, dış dünyada ve içte gördüğü

yansıma, yapılanların doğru olduğunu kanıtlamakta. 1984'de sempozyum düzenledik. 1985 yılında yasal düzenlemelere geçtik. O yıldan bu yana her kesin katkısının yoğun olması nedeni ile sistematik olması nedeni ile, yakında dünyadaki bu tür çalışmaların en büyük ödülüne aday olabiliriz. Bir de kişisel çıkarlara, küçük oyunlara ve bireysel şovlara yer vermediğimizi söyleyebilirim.

— Meselâ Dolmabahçe Sarayı'nı nasıl ele aldınız?

— Büyük oranda kapalıydı. Açılan bölümlerin çevrelerini yeniden düzenledik. Saraylar yaşayan bir kent gibidirler. Aynı zamanda yaşayan bir organizmadır. Yönetimden, yaşama ve mekâna kadar her şeyi içeren böyle bir yerin büyük bir bölümünü yaşama geçirdik. Doğru onarılmasını, doğru bakılmasını sağladık. Şunu kastediyorum: Önce sarayı yapıldığı yıldaki bütünlüğe ulaştırmaya çalıştık. Bildiğiniz gibi Dolmabahçe Sarayı caminin öbür tarafından başlayıp Beşiktaş iskelesinde biter. Biz her yıl sarayın bir bölümünü yaşama geçiriyoruz.

— Metin Bey şunu merak ederim, saraydaki objelerin o günkü yerlerini, kullanılma biçimlerini saptayabiliyor musunuz? Gördüğüm bir yatak gerçekten bahsedilen sultana mı aitti?

— Saraylar yapıldığı zaman her eşya ve her şey sarayın bir birimi içinde yer almış. Siz o mekânları bugün kaldırır veya amaçları dışında kullanırsanız, eşyalarda bir yerlere yığılır kalır. Oysa bu sarayın bir özelliği var. Dünyada bu gibi saraylar türünde çok az saray var. Sebebi yapıldığı yılların tefrişiyle, donatımıyla birlikte yaşayan saraylardır. Fransız ve Rus sarayları gibi boşaltılıp müzeye çevrilmemiştir. Bu saraylar özgün eşya ve özgün mekânla yaşatıldığı için bunları salt müze olarak ele almıyor ve "Müze-Saray" kavramını getiriyoruz. Dün devletin yönetildiği ve kişilerinin yaşadığı yer olarak yansıtıyoruz. Buradaki eşyaların kullanıma uygun yeniden düzenlenmesi gerekir. Bir sorun ortaya çıkıyor. Burada yaşayan her sultan kendi beğeni anlayışı içinde bir şeyler eklemiştir saraya. Ancak bazı saraylar, Yıldız Sarayı gibi çeşitli şekillerde tahribata ve zedelenmeye uğramıştır. Cumhuriyete geçerken eşyalar değişik yerlere taşınmıştır. Elimizde o döneme ait defterler var envanter yapılmış. Biz sarayları eski boyutlarına, mekânlarına, birimlerine kavuşturmaya başlayınca, ister istemez eski eşyalar onarılarak ya da aslına uygun yeniden yapılarak gerçek yerlerine getirilecek.

— Onarımları kimler yapıyor?

— Bu olayın güzel bir yanı var. Gelenek yaşıyor. Türkiye'de tek geleneği yaşayan yer diyebilirim. Babadan oğula burada çalışmış kişiler aynı işi sürdürüyorlar. Bütün atölyelerde yaşlılar ve gençler var. O bakımdan bizden daha duyarlı kimselerin elinde mobilyalar.

— Usta çırak ilişkisi diyebiliriz. Üniversitelerimizde böyle bölümlerin varlığı ne ölçüde?

— Türkiye'de restorasyonla ilgili bir birimin oluşması için her zaman savaş verdik. Ama somut, elle tutulur bir oluşma ve örgüte, hangi bünyede olursa olsun yetişen insan malzemesi açısından, böyle bir düzeye gelemedik. Düşünün ki geleceğe kalması gereken 70.000 obje var. Endüstri Meslek liselerinden ikinci sınıf öğrencileri uygulamalı ders kapsamında haftada üç gün eğitim yapıyorlar. Çalıştıran kişiler bu alanlarda emekli olmuş veya olmak üzere bilgili ustalardır. Böylelikle kuşaklar arasındaki bağı da kurmuş olduk. Sarayda onarılacak eşya sayısı çok fazla. Bu eşyaları o ustalarla çalışmak gençler için büyük bir olanak. Diğer üniversiteler restorasyon bölümü öğrencilerine de staj hakkı tanıdık.

— Türkiye genelinde başka illerde de böyle çalışmalar başladı mı?

— Küçük bir denemeyi ben 1974 yılında Safranbolu'da gerçekleştirmiştim. Orayı korumaya başladığımızda, çalışacak ustaların becerileri değişmişti. Düz işçi olmuşlardı. Restorasyon işi başlayınca ustalar eski becerilerinin farkına vardılar. Otuz yıl yaptıkları oyma işlerini tekrarlayınca saygınlık kazandılar. Bunu biz genelleştirdik.

— Televizyon programları ile kültür birikiminizi görüntülediniz. Böyle bir şey hayaliniz miydi?

— Babıâli'ye girdiğim zaman deneme türünde yazılar yazıyordum. Eğitimci olmaya karar verdiğimde ise, dünya değişiyordu. Eğitim artık sınıfların dışına taşmalıydı. Türkiye gibi kültür mirası çok zengin toprak parçasında derdinizi dar mekânlarda anlatamazdınız. Geniş yığınlara anlatabildiğiniz zaman koruma altına alabilirsiniz. Toplumun sevgisini ve ilgisini çektiğiniz anda bilinçlenme artar ve okuyan çocukta doğru bir zemini bulur. Bu konularda gazetelerde yazılar yazdım. 1960'da üniversitede S.Eyüboğlu ve M.Ş. İpşiroğlu ile büyük bir bilim merkezi kurduk. Aynı yıllarda radyoda bu konularda "Kentten kente" gibi programlar yaptım.

— Sizin gibi bir savaşı daha var mıydı?

— Zor bir soru. Herkes bir noktasına girmiştir. Fakat ben hep aynı şeyi tekrarlarım. Kültür süreklilik ister. Hangi konuyu ele alırsanız alın, sonuna kadar götüreceksiniz. Bunu da başka konuların yanına götürüp kenetleyeceksiniz. Meselâ sarayların çevresi belediyelerin denetiminde. Onunla kenetleyemezseniz bu mirasın arkası kesilir. Çocuğunuza iyi bir gelecek temin etmek istiyorsanız ona iyi bir aile, iyi arkadaşlar ve okul seçmeniz gibi. Kültür de öyledir. "Uygarlık Yolunda İnsan" dizisiyle Türkiye'de ilk belgesel dizileri hazırladık. Ondan sonra çeşitli arkadaşlarla bir araya gelerek kültür işlerini yaygınlaştırmak istedim. Esas amacım sanat tarihi bölümleri ve mimarlık fakültelerindeki öğrencilere böyle şeyler üreterek masa başından çıkıp bu çevreleri dolaştırmak, sanatçı gözüyle, bilim adamı gözüyle onu algılatmaktı. Filmler çekmekti. Anadolu'da büyük bir erozyon başlamıştı. Ulaşım ağının güçlenmesi kültür tarihi mirasını hızla ve bilinçsizce yok ediyordu. Bu tarihi mirasın varlığını halka film yoluyla anlatabilirdik. Böyle bir eğitim Türk halkına konunun önemini vurguluyordu. Filmin sanatsal boyutu, duyarlılığı geniş yığınlardaki kalcılığını da çoğaltır. Bu nedenle İstanbul film merkezindeki çalışmaları, radyoda ve televizyondaki çeşitli dizilerinde genel danışmanlığını ve metin yazarlığını yaptım.

— Çirkin kentleşme sizi ne denli rahatsız ediyor?

— Türkiye çok özel konumu olan bir ülke. Eğer tarihsel araştırmaları derinleştirirseniz, niçin dünyada varlık göstermiş ulusların Anadolu'yu seçtiklerini anlarsınız. Dünyanın hiçbir yerinde o kadar çeşitlilik ve zenginlik yoktur. Bu birikimler bize onu hızla yok etme şansını vermiyor. Nüfusun artması, eğitimsizlik, çevre bilincini geliştiremedi. Dünyadaki yapılmış yanlışları tekrarladık. Şimdi bir aydın, bir okur-yazar olarak şu soruyu kendimize her zaman sormamız lâzım. Biz acaba bize bırakılan kültür mirasımızı (binlerce yıllık) 15 yıl içinde yok etme şansına sahip miyiz? Bu işi dünyada hangi ulus kime veriyor? Bu miras binlerce yılda üretilmiş ve gelecek kuşakların tadını çıkaracağı bir mirastır. Onların bu mirastan haberi olmaması gücünü nereden buluyoruz? Toplumların gelişmesi açısından böyle bir görüş, ulusun, dünya ulusları arasındaki saygınlığına son verir. Bu konuda hızla, bütün siyasal çekişmelerin ötesinde, düşünce ayrılıklarının ötesinde, meslek kurumlarının kendi iç çekişmelerinin ötesinde, ortak bir karara varmak zorundayız. Artık tehlike kapıyı

çalmaktadır. Ortak yıkıma son vermek zorundayız. Yoksa her şey yok olur gider.

— Yerel yönetimlere düşen görevler ne olmalı?

— Ben otuz yıl evvel diyordum ki: Ancak yerel yönetimler eliyle kültür mirasımızın fizik ortamı ve gelenekleri korunabilir. Beni o zaman müstehzi karşıladılar. Şimdi de aynı cümleyi kullanıyorum. Eğer işi merkezi hükümete bırakırsanız onun eli oraya uzanmaya kadar akşam olur. Büyük paydan parça alacaksınız. Kolay değildir. Oysa yerel yönetimler birebir ilişkili olduğu yerlerdir. Seçtiği belediye meclisi üyeleri ve başkanı arasında hemşehri ilişkileri vardır. Eğer siz o insanlara oturdukları evi sevdirderseniz, sokaklarını kentini sevdirderseniz doğru bir bağ kurmuş olursunuz. Eğer bu bilinçlenmeye gidilmezse kişi ne evini, ne sokağını ne de kentini korur. Yıllardır bu felsefeyi benimsetebilseydik, bugün ekonomisi düzgün belediyeler daha az yanlışlar yapardı.

— Efendim, Mimar Sinan yılı ile ilgili çalışmalarınız sürmekte. Biraz bahsedelim mi?

— Bildiğiniz gibi Mimar Sinan ile ilgili iki ciltlik bir kitabım çıkıyor. "Çağların Mimar Sinan" ve "Mimar Sinan Döneminde Güzel Sanatlar" adında. Aşağı yukarı Sinan'ın Osmanlı coğrafyasındaki bütün ürün verdiği yerlerin tümünü önce bu kitapta yorumladık ve daha sonra televizyon için altı bölümlük "Dünya Durdukça" adını verdiğimiz bir program hazırladık. Bu film dünya televizyonlarınca da yayınlanacak. Mimar Sinan dünya kültüründe başyapıtları olan bir insandır. Mimar Sinan tüm çağlar boyunca çağdaş kaldığı için önemlidir. Çağdaşlığı nasıl sağlamış? diye sorarsanız, bugünkü mimarlık, şehircilik ortamının kavramlarını hâlâ yaşattığı için... Meselâ şehircilik açısından yapısının işlevsel değerlere ağırlık vermiştir. En anıtsal mimari örneklerinde bile işlevden hareket etmiştir. En yalın elemanlarla büyüğü yaratmaya çalışmıştır. Gerekeni gerektiği yerde kullanmıştır. Önemli bir yanı sıra geçmişteki geleceğin bütün değerlerini elden geçirmiştir. Bence en önemli tarafı eski kültürü toplayıp ondan sentez yapmasıdır. Aynı zamanda büyük bir yöneticidir. Çünkü; çağındaki bütün sanatçıları ve zanaatçıları ortak bir bilinç içinde ve inanç doğrultusunda çalıştırabilmiştir. Dört sultana sürekli önemli yapıları yaptırtabilmiştir. Osmanlı toplumunun en sistematik çalıştığı, olanakların büyük olduğu için de sonuçlar sayısal ve estetik değerleri açısından önemli olmuştur.

— Günümüz mimarlık sanatına etkisi olmalı mı?

— Sinan'dan çıkacak dersler vardır. Bugünkü koşulların nasıl zorlanması gerektiğini Sinan göstermektedir. Geçmiş değerlerin geleceğe aktarılmasının, ilkelerinin nasıl olacağını, bunun hem geçmişte olanın devingen noktalarını bulup, geleceğe devingen aktaracak olanı göstermesi açısından da Sinan ilginçtir. Ve bunun içinde bütünlüğü ve doğruluğu aradığı içinde mühimdir. Çağdaştır. Sinan'dan, gerçek bir bilinçli sanatçı, şehirci, mühendis olarak yalnız bizim kültürümüz için değil dünya kültürü içinde çıkarılacak dersler vardır. O yüzden Sinan 400 yıl sonra anılmıyor, çağdaş bir adamın çevresinde birleşiyor.

Sinan bugün bir bina yapmış olsaydı, çok farklı şeyler yapardı. Çevre, betonarme, uzay strüktürüne kadar uzanan her şeyi kullanırdı. Çağında varolanın üstüne yenisini koyabilen bir insan, bugün daha büyük estetik değerler elde ederdi. Bugün onun eserlerini taklit edenleri görseydi hayretle bakardı. "Ben bunu 16 yy. da o günün değerleriyle yaptım, o halde siz 400 yıl gerisiniz" derdi.

— Bunca yoğun çalışmadan dinlenmeye vakit ayırabiliyor musunuz?

— Dinlenmenin çeşitli yolları vardır. Son yıllarda herkesin bildiği anlamda bir dinlenme yapamadım. Eğer bir yere bir tatile gidiyorsam elimde bir televizyon filminin metnini yazıyorumdur. Son yıllarda yaptığım tüm programlar böyle oldu. Dinlenmenin yolu sevdiğiniz bir yerden başka bir sevdiğiniz yola dönüşüne kendinizi aktarmanızdır. Ama insan yapısında doğru mu olur, yanlış mı tartışılır.

— Beklentiniz?

— Ulusun tüm görevlileri ve yöneticileri tarihsel çevrenin korunması için ilke kararları almaktadır. Bu ilke kararlarını da hızla uygulayacak bir sisteme ulaştırmalıdır. Çünkü karar almak yetmez. Böyle bir oluşum beklersek (bu bir süreçtir) zaman alabilir. Ama bizim gibi aynı eğilimde, aynı özveride ve aynı duyarlılıkta olan insanların hızla dirsek teması yapması, bireysel çıkarların ötesinde, ortak bir üretimde ve çabada kültür mirasını birleştirmeniz lazımdır. Ben Türkiye'yi iyi tanıdığım için zor bir şey olduğunu biliyorum. Ne kadar özveri dersanız deyin insanların içinde o bireysel şey vardır. O yüzden genç, orta yaşlı, yaşlı ile bir bağ kurup çalışan bir kadro oluşturamıyorsunuz. Bu bizim için büyük bir kayıp. Aynı zamanda insan malzemesi kayıptır da.

— Sevgili Metin Sözen, yıllardır uğraş verdiğiniz kültür mirasımız konusunda, sizin yanınızda olmak benim ve değerli sanat çevresi okurlarının da en büyük dileğidir. Çalışmalarınızda başarılarınızın devamını dilerken bu ayki konuğumuz olduğunuz için size çok teşekkür ediyorum.

(Ağustos 1988)